

Моріс Самсон

Вона завжди дослухалась до шуму моря, що накочувався на скелі. У Мальгаській бухті хвилям тісно, вони видовжуються на чорному камінні так близько одна до одної, що утворюють суцільний, без передиху, притишений гул, схожий на гуркіт двигуна. Наче рокіт двигуна батькової піроги, вона й зараз його пригадує, навіть якщо відтоді, як чула востаннє, минуло чимало років. Спереду на пірозі великими червоними літерами Томі Самсон написав доньчине ім'я МОРІН, фарба з Н потекла, утворивши щось подібне на С. Тож він зберіг це ім'я для доньки, йому воно звучало гарніше. Відтоді Морін назавжди стала Моріс. У дітей ім'я Моріс викликає сміх. *Ki kot? To éte Moris bolom?* (Ти хто? Гном із Моріса?)¹ Але тут нічого було соромитися, навпаки, вона пригадує, як випростувалася всією своєю невеличкою постаттю і зверхньо на них дивилась. Мій тато був скрізь, скрізь край Моріс, той самий Моріс. Та якогось дня він не повернувся з риболовлі.

Вона чекала його на березі, стоячи на вітрі, день за днем і навіть уночі, доки Лола не сказала: «Доста, йди додому, не сидіти там, що чекати?». Вона відмовлялась, зрештою, довелося послухатись і згортатись клубочком у ліжку, тулячись до стіни, щоб не чути, як Лола хропе, наче нічого й не сталося, наче все нормально, наче так і має бути. Але тепер усе стало інакше. Лола стала злою, біла Моріс ні за що ні про що. Зійшлася з іншим чоловіком, Саком, нікчемною, який весь час тільки те й робив, що пиячив, лежачи на старій

¹ Республіка Маврикій (франц. République de Maurice, креол. Republik Moris) — острівна держава в Південно-Східній Африці. Bolom — лихий плотожерний гном на Карибах.

канапі, й витріщався на море. Моріс не знала мами, та померла не-вдовзі після її народження, Томі Самсон більше не одружувався, але вибрав оцю жінку; Моріс її зненавиділа одразу, як збагнула, що таке ненависть, бо Лола брутально з нею розмовляла, щипала за руку, змушувала прати всю білизну по дому, навіть коли Моріс мала іти до школи. А коли Томі Самсон не повернувся з риболовлі, життя в оселі стало просто нестерпним. Лола йшла з дому, коли їй треба було на роботу в готель у Порту, за її відсутності Сак заливався пивом і якимось дивно глипав на Моріс; вона дуже швидко відчула небезпеку, коли якимось по обіді він ухопив її за руку, притягнув до себе, шепочучи гидкі, незрозумілі слова. «Йди сюди, займемося балетом, балет у штири ока!» Як таке можна казати дитині? Що означає балет? Моріс вирвалася, вибігла надвір і сховалася серед скель. Ввечері, коли Лола повернулася, вона нічого їй не сказала, бо знала, що Сак наплете усіякої гидоти, наче вона сама хотіла його звабити, терлася об нього та тягнула до ліжка. Так і пішла спати, не повечерявши, скрутилася клубочком у ліжку і, притулившись головою до стіни, слухала Лолине хропіння.

Після того випадку все ускладнилося. Коли Лола вранці йшла на роботу, Моріс також виходила з дому, взявши торбину з книжками і зошитами, буцімто йшла до школи, але обирала обхідні шляхи й тинялася околицями. Власне, тоді вона й почала набирати вагу, можливо, думаючи, що Саку так не захочеться її зачіпати. Їй довелося обрізати штанини джинсів і зробити виріз на футболці, але вони й так були затісні та закороткі. Дівчатка зі школи насміхалися з неї, при зустрічі вигукували «Жиропа» або «Велика купа»; і хоча це її страшенно злило, нічого не відповідала. Тоді й вирішила, що зі школою покінчено. Нікому про це не казала, це було її самостійне рішення. Підіймалася рано-вранці, прала в цинковому тазіку свою білизну, замотувала трохи рису та крес-салату в шматину й клала на дно торбини, немовби йшла в школу у містечко. Та щойно Лола зникала з очей, вона розверталась й вирушала блукати заростями кущів і пагорбами, подалі від міста.

Моріс добре зналася на камінні. Їй була знайома кожна скеля в Маль-гаській бухті; кожна галька, кожен колір, кожна структура — камінці

були чорні, білуваті, помережані червоними смужками, поцятковані, сіро-блакитні, темно-зелені; різні форми валунів: круглі, що котилися немов кулі, й загострені, що поточені іржавими дірочками. Ще зовсім маленькою вона, йдучи разом із Томі у бухту, на пляж, шукала хороші камінці.

Піднімаючи їх, бачила всю ту дрібноту, яка чимдуж розбігалась, прозорих крабиків, сколопендр, а також манюсінських чорних комахок, що пірнали у калюжки. Для батька вибирала гарний і важкий камінець, гладенький і округлий, він мав слугувати тягарцем для сіток. Моріс любила запах моря, міцний і гіркуватий, він викликав кашель, але був знайомим і заспокійливим. Здалеку до пляжу долинали гурчання довгих пологих хвиль, від яких море наче пульсувало.

Інколи несподівано, невідь-звідки, налітав холодний дощ, він колов обличчя й ноги, але ховатися їй не хотілося, вона так і стояла поруч із батьком і спостерігала, як вода стікала по його обличчю, по глибоких, наче ритвини, зморшках, або зависала краплями у волоссі. Власне, завдяки дощу Моріс уперше помітила сиві волосини, срібні нитки, що виблискували в його кучерявій чуприні. Томі не був старим, але вже мав срібні нитки, і коли вона йому про це сказала, він розсміявся. І сказав, вона добре це пам'ятає: «*Blanc fin 'sorti to sivi. Білі вийшли в мої волосини!*». У Моріс волосся таке саме, як у нього: кучерява, стягнута в пучок шевелюра, яка стирчала навсібіч, що б вона не робила, приборкати її — марна справа. У школі вчителька казала: так негарно, треба заплітати кіски. Але батько не хотів, удома в нього свій закон: у сім'ї Самсон немає білих, ми мозамбікці, нічого нам ховати своє волосся, нам не потрібні косички. Мозамбікці — цього Моріс не зрозуміла, але це їй сподобалося. Коли вона йшла на пляж чи в гори, вітер розвівав її волосся, шмагав ним по обличчю, дощ заливав очі. Вона пишалась своїм батьком, їй більше ніхто не був потрібен, от за це Лола Патен ненавиділа її ще дужче. І заздрила. Навіть коли Моріс була зовсім маленькою, Томі щодня брав дівчинку у пірогу, ввечері після риболовлі або в неділю вранці, це була гарна біла пірога, на якій червоною фарбою вивів пензлем доньчине ім'я, і вони плвли до кінця лагуни, до острівців.

Це були миті благодаті, пізніше Моріс згадуватиме кожную з тих поїздок, вони були приємними й пронизливими, як світло, що за-спіплює, довгими й повільними, з гулом двигуна й напливами хвиль при наближенні до рифів, а у відкритому морі, коли Томі ставив косу рею, з лопотінням вітру у вітрилі, шовковистим шлейфом за кормою та криками птахів.

Їх так багато на Баклановому острові, здається, що на його поверхні перекочуються тисячі металевих кульок, гуркотять тисячі горлянок, серед чорних скель лунає пискнява новонароджених і протяжні скарги альбатросів, які крадуть малюків. Моріс перебиралась на самісінькій ніс, вмощувалась на банці, що лежала на облавках, від вітру сльозились очі, солоня вода проникала у волосся й одяг, сонце припікало руки й відкриті ноги. Глибока синя вода здавалась майже чорною, під вечір небо світлішало. Заплющивши очі, дівчинка уявляла, що пірога пливе кудись у безвість, несучи їх обох до іншого берега моря, геть відсіля, далеко від дому і Лолиних нарікань, на якийсь чарівний острів, де вони завжди житимуть удвох. Той острів наповнений запахами й кольорами, там пануватимуть тільки щастя, сон і мрії.

Саме тоді Моріс вигадала собі подружку Беллу, бо батько зник, і ніхто нею не цікавився. А школярки, помітивши її, шпурляли в неї кісточками і всіляко обзивали. Прямуючи в гори, в напрямку Ферми, що вище від Мальгаської бухти, вона шукала якогось прихистку від вітру, інколи від дощу. Заповзала в заглибину в скелі, підкладала під голову торбинку і чекала появи Белли. Спершу бачила її не дуже чітко, це була просто присутність, схожа на хвилю тепла, що заливала їй живіт і легені, заплющувала очі, і тоді на червоному тлі сітківки з'являвся осяйний, всяйний золотими цятками силует, ця форма рухалась, наче відбиток у воді чи хмаринка в небі. Пізніше, призвичаївшись, зауважила, що у форми немає обличчя, є тільки очі, великі широко розплющені очі, в глибині яких іскрилися золоті блискітки. Це був дуже лагідний пильний погляд, Моріс відчувала, як по шкірі пробігало тремтіння, коли погляд, наче подих, її обнімав, на руках, аж до плечей, і на ногах настовбурчувалися волосинки. Вона потроху призвичаїлась до цього погляду й цієї

постаті та назвала її Беллою, бо це була істота дивовижної краси, яку бачила лише вона одна, істота, яка з'являлася хтозна-звідки, з іншого краю землі, щоб прийти їй на допомогу. Вона почала щоразу з нею розмовляти, неголосно або навіть безгучно, наче із подругою, розказуючи про своє життя, згадуючи батька, пірогу, часи, коли все було легко. Белла, либонь, ніколи не відповідала, але Моріс чула її відповіді, чула слова, яких очікувала, які наповнювали її мужністю, слова любові, які призначались їй одній. Це нагадувало пісню, яка звучить глибоко в тобі, знову й знову повторюючися, наче далекий легіт моря, свист вітру серед колючих чагарників і гілок дерев, шурхотіння дощових крапель на тілі й обличчі; вона немовби поверталася на пірогу Томі, яка линула прозорою поверхнею лагуни, готова долати хвилі каналу аж до виходу у відкрите похмуре море. Белла скеровувала її через сади, які існували на морському дні, вона їх бачила, коли з батьком плавала вздовж рифу: білі пляжі, зростаючі жовтих і червоних коралів та тисячі риб, що перелітають із острова на острів. «Стривай, Белло, я за тобою не встигаю, ти так швидко пливеш!» Для розмови з Беллою Моріс вигадала мову, не схожу ні на французьку, ні на креольську, дуже швидко, в якій багато звуків *у* та *а*, багато *л*, *с* та *в*, натомість немає ні *к*, ні *п*, ні *ж*, це могло б налякати Беллу, якщо вона така, як пташки чи коти, треба, щоб мова була плавна і звучна, співуча і заспокійлива. Замість «не кажи», звучало «*явалулулі*», замість «підійди ближче», кажеш «*ілавалу-ава*», а замість «до побачення, до завтра» — «*мававумава*». Інколи, вийшовши на берег Мальгаської бухти, юнка ховалась за великими скелями і розмовляла цією мовою з батьком, посилала її звучання вітрові, щоб воно полинуло за небокрай і знайшло його там, де перебував, десь на далекому острові, а можливо, в Африці, у краї мозамбікців.

Але якось, коли поверталася з гір, дійсність таки наздогнала Моріс Самсон. Лола Патен чекала на неї перед будинком й одразу зустріла ляпасом і вереском, її голос зривався, було радше смішно, ніж страшно. Вона повторювала: «Де ти була? Куди йдеш? Куди?». Вхопила дрючок і, судячи з лихих вогників в очах, намірялася ним скористатися. Моріс сховалася за стіною, що огорожувала подвір'я,

і мовчки стежила за Лолою поглядом, сповненим ненависті, наче цього було досить, аби Лола зупинилась і до неї не підійшла. У будинку в кутку стояв Сак, якоїсь миті йому захотілось також накричати на Моріс, та, вочевидь, він прочитав у її погляді, що вона цього не допустить і згадає про те, що він собі дозволив, коли притиснув до себе й запустив руки під футболку, намагаючись поцілувати. Моріс відчувала, як її серце несамовито калатало в грудях, в очах потемніло, адже все мало вирішитись саме зараз, вона вже не зможе повернутись додому, навіть якщо це дім її батька й матері, а не Лоли Патен та її Сака, це дім, у якому вона народилась і виросла коло Томі і який більше не побачить. Оце запаморочення і змусило її зважитись. Вона розвернулася і пішла стежною, що вела до міста, Лоліні волання поступово затихали, даленіли. Опинившись угорі, на березі, вона обернулася — і не побачила ні будинку, ні її постаті. Десь далеко лунав лише гавкіт пса у полях цибулі та батату. Вона пробурмотіла: «Валлалова», що мало означати «Йди й не повертайся!».

Наступні дні Моріс жила в горах, наче дикий звір. Влаштувалась у печері над морем, ліжко зробила з водоростей, вхід заклала сухим гіллям, щоб її не помітили, а також щоб захиститись від вітру та водяних бризок. Спершу було страшнувато: нічні звуки, потріскування каміння, яке втрачало тепло, подуви вітру в кущах, лемент морських птахів, потривожених щурами. Але вона розмовляла з Беллою, і страх відступав, вона навіть чула голос створіння, яке відповідало своєю мовою, лагідною та співучою, наче голос ангела. Щоб подолати страх, почала співати, наслідуючи голос Белли, це були просто звуки без змісту, ритмічні наспіви з покладеною на груди рукою, вигаданою мовою, в якій багато голосних і горлового шепоту: *гм-м-м, гм-м-м, ху-у-у-у, уі-м-м-м...* Коли хотілось їсти, Моріс навідувалась до помешкань із боку Ферми. У полях знаходила батат, цибулю, біля будинків — манго й джекфрути, чекала, коли стемніє, щоб набрати фруктів та овочів. Коли вона підходила, собаки гавкали, але Моріс знала слова, які їх приручали й кидали в сон. Вона лагідно шепотіла слова на *чч* і *ттт*, собаки прищулювали вуха й, сівши, тихо скавуліли. Розмовляючи з ними, проходила далі, заходила в дім, а вийшовши, завжди щось їм залишала на знак

подяки. У пошуках хліба і перепічки щоразу доводилось іти далі, в бік міста; вона подовгу сиділа в куцах, а коли бачила, що кухня спорожняла, рушала неквапливо, наче знала мешканців; відхилила фіранку, яка заслоняла двері, й набирала у футболку хліб і тістечка. Кілька разів її ледве не впіймали, коли виходила з будинку, але Моріс навчилася швидко бігти серед кущів та поміж скелями, ніхто не зміг би її наздогнати. Це було дивне життя, їй ніколи було над ним задумуватись, хоча час від часу відчувала запаморочення, як тоді, коли вирішила втекти з проклятого будинку, якнайдалі від Лоли і Сака. Або ж, сидячи в печері, захищена заслоною з очерету, вона могла несподівано й безпричинно розсміятись, це був просто сміх, від якого вона аж тряслася й на очі набігали сльози; вона не знала, чому він виникав, але ставало легше.

Її помітив Махмуді. Він, як і щоранку, стежив за розвантаженням човнів на молі. І в тіні від навісу зауважив обриси чогось, що спершу прийняв за купу старого шмаття і сітей. Але підійшовши ближче, виявив дівчинку з похмурим обличчям, яка дивилася на нього великими переляканими очицями.

— Що ти тут робиш? — негolosно запитав він.

Махмуді був старим чоловіком, дуже лагідним на вигляд, із невеликою лисиною на маківці. Але від праці на човнах упродовж усього життя його тіло та руки зашкарубли. Оскільки Моріс не відповіла, він перепитав креольською:

— *Ki ti fer la?*

З моря дув холодний вітер, Махмуді зауважив, що одяг у дівчинки вологий, і вся вона тремтить. І подумав, що вона провела ніч на молі, скоцюрбившись біля опори й зарившись у купу брезенту та старих линв. Він не пригадував, аби бачив її раніше. І запитав:

— Як тебе звати, дитино?

— Моріс, — відповіла Моріс.

— Моріс, а далі?

— Моріс Самсон.

Прізвище здалося йому знайомим.

— Самсон, то ти з родини Томі, рибалки, який зник у морі?

Моріс відповіла не одразу.

— Ти його донька, правильно?

Махмуді не знав рибалку особисто, але читав у газетах історію його зникнення. Пригадав, що мова йшла про його родину, дружину і дітей, навіть було організовано збір коштів на їхню підтримку. Потім усі про це забули. Рибалки частенько зникали в морі, якщо підвісний двигун псувався, вітер відносив їх у відкрите море, і більше ніхто їх не бачив.

— Томі Самсон — мій батько.

Голос Моріс був тихим, трохи хрипким. Махмуді збагнув, що вона не тільки змерзла й голодна, а ще налякана. Коли він підійшов ближче, дитина скрутилась у своєму сховку, охопивши ноги руками, шевелюра геть затулила її обличчя.

Вона голосно промовила своє «Валлалова!», наче літній чоловік міг її зрозуміти. Він дивився, не наважуючись підійти ближче, трохи розвівши руки в боки. Був худий, вітер із моря лопотів по ногах штанинами. В мороці під навісом його очі світилися на темному обличчі, але вона зрозуміла, що те світло було радше лагідним.

— Якою мовою ти розмовляєш, дитинко? — запитав Махмуді.

Дівчинка не ворухнулась.

— Я, як і твій тато, рибалка, — сказав Махмуді. — Якщо хочеш, можеш жити у мене, я мешкаю зовсім поруч, у порту.

Підійшли люди, зівачи, яким нічого робити, окрім як спостерігати за цією сценою.

— Тобі, либонь, нема куди йти? — запитав Махмуді.

Дівчинка кивнула головою. Непричесане волосся впало їй на очі, вона нетерпляче його відкинула. Не хотіла випускати з поля зору силует старого чоловіка, стежила за кожним його жестом.

Коли Махмуді рушив, Моріс підвелась і пішла вслід за ним дрібними крочками, бо через голод і втому їй було важко рухатися. Будиночок Махмуді був одразу поруч із молом, старенький, вкритий бляхою. В ньому панував морок, пахло рибою, пліснявою й димом. Але коли Махмуді поставив на стіл миску рису, Моріс жадібно його проковтнула, навіть не скористалась ложкою, брала просто руками. Вона давно не їла нічого такого смачного.

Махмуді сидів збоку в сутінках і спостерігав, як Моріс об'їдалася. Коли вона доїла, він притягнув матрац у найдальший від дверей куток кімнати.

— Це було ліжко моєї доньки, коли вона жила зі мною. Тепер це твоє ліжко.

Моріс лягла на матрац й одразу ж заснула, як той, хто поневірявся багато днів. Махмуді навшпиньки вийшов з дому, щоб завершити роботу на молі. Він нікому нічого не сказав про Моріс. Якщо запитають, відповідь, що це його внучата небога, яка прийшла здалеку його провідати. Але ніхто ні про що не питав. Все йшло як зазвичай: люди з'являються і зникають, як рибалка, який не повернувся з моря, і ніхто тут нічим не зарадить, оце й усе.

Зміст

Аверс	5
Осяйний шлях	41
Пічанча	55
Привиди на вулиці	69
Кохання у Франції	95
Річка Таньер	101
Анне	111
Етреббема	127